

"באמונה ובאחדות"

המלחמה בתקשורת החרדית - בין חרדיות לישראליות

רבקה נריה בן-שחר

מלחמת חרבות ברזל הרגישה את הזהות המורכבת של החברה החרדית הישראלית. האם החרדים הישראלים הם יותר חרדים או יותר ישראלים? האם תיתכן השתלבות של החברה החרדית בישראליות בלא היטמעות בתוכה (קפלן וסיוון, 2003)? שאלות אלו מהדהדות מושגי יסוד הנוגעים לרפואי התנהגות של מהגרים – הסתגרות, השתלבות, היטמעות ושוליות (Berry, 1992) – המתאימים במידה רבה גם לקבוצות מיעוט. אף שהחרדים הם עדיין מיעוט בחברה הישראלית (14%; לפי כהנר ומלאך, 2023), נוכחותם הבולטת במרחב הציבורי והשפעתם הפוליטית אינן מאפשרות להתייחס אליהם כשוליים. הפחד הגדול של החרדים הוא ההיטמעות, הסחף שעלול להוביל אותם אל החברה החילונית (פרידמן, 1991). פחד זה מוביל לכך שכל צעד לעבר ההשתלבות נעשה בזהירות ומתוך מטרה לשמור על הייחודיות החרדית. בדומה למהגרים, או לקבוצות אתניות, החרדיות הישראלית היא מעין

.א
רקע

זהות ממוקפת (hyphenated identity) המתארת שייכות ליותר מקבוצה סוציולוגית אחת. הזהות המורכבת הזו, שבין חרדיות לישראליות, נבחנה בפשטות באמצעות שורה של סקרים שנערכו במכון הישראלי לדמוקרטיה. ביוני 2023 ענו 74% מהנשאלים החרדים בחיוב על השאלה: "האם את/ה מרגיש/ה חלק מהחברה הישראלית?" בנובמבר 2023, בתחילת המלחמה, 89% מהנשאלים החרדים השיבו בחיוב על שאלה זו. בפברואר 2024 שיעורם ירד ל-80%. מאמר זה מבקש לעסוק בתחושת הישראליות החרדית המשתקפת מן התקשורת החרדית.

השבר של 7 באוקטובר הטיל צל כבד על ההסדר הבעייתי של דחיית הגיוס (בפועל – הפטור מגיוס) לצה"ל של החרדים. מספר החרדים שהתגייסו לאחר פרוץ המלחמה אינו גדול, ולא ניתן לראות שינוי משמעותי בכוננות החרדית לגיוס לצבא. אף שהגיוס לצה"ל הוא אבן בוחן מקובלת לשייכות לחברה הישראלית, ישנם גם מרכיבים אחרים שאפשר לבחון באמצעותם את שותפות החרדים בתקופת המלחמה על הציר שבין חרדיות לישראליות, או במילים אחרות, בתנועת המטוטלת של הסתגרות-השתלבות-היטמעות. אחדים מהמרכיבים מבוססים על שימוש בפרקטיקות חרדיות כדי להשתלב – כגון תפילות ולימוד תורה; אחרים מבוססים על שימוש בפרקטיקות שאינן חרדיות, למשל התנדבות גם מחוץ לגבולות החברה החרדית וביקור במאהל החטופים.

בישראל של אחרי 7 באוקטובר, המשמעות של "להרגיש חלק מהחברה הישראלית" נבחנה, בין השאר, גם בייצוג של החרדים בתקשורת הישראלית ובייצוג של הישראליות בתקשורת החרדית. בחודש הראשון למלחמה התפרסמו בתקשורת הישראלית תיאורים, סרטונים ותמונות של חרדים שהתגייסו לצה"ל. כך למשל, ידוענים כגון ינקי דרעי, בנו של אריה דרעי, הצטלמו לבושי מדים.

כדי לעמוד על ההשתקפות התקשורתית של תחושת השייכות של החרדים לחברה הישראלית, מאמר זה בוחן את התקשורת החרדית בחודשים הראשונים של המלחמה. תקשורת ההמונים, בכל חברה, משקפת וגם מעצבת הלכי רוח ומגדירה סדר יום חברתי, פוליטי וציבורי (McCombes & Shaw, 1972). לפיכך ניתוח תוכן של אמצעי התקשורת החרדיים יכול להעיד, גם אם באופן מוגבל, על הלכי הרוח וסדר היום בחברה החרדית בתקופה זו.

החברה החרדית מגוונת, וחבריה הם צרכני תקשורת "כבדים" הצורכים אמצעי תקשורת מגוונים. לי כהנר (2020) מצאה ש-82% מהחרדים קוראים עיתונים בקביעות, 71% מהם רק עיתונות מגזרית חרדית. נמצאו גם הבדלים בדפוסי הצריכה בין הקבוצות על הרצף שבין חרדים אולטרה-שמרנים, חרדים שמרנים,

חרדים עם "נגיעות מודרניות" וחרדים מודרניים. כך, ממצאי המחקר של כהנר מלמדים כי הקבוצות המודרניות משתמשות באינטרנט הרבה יותר מהקבוצות השמרניות, ו-24% מהחרדים גולשים באתרי חדשות חרדיים. עם זאת, לא היה נכון לטעון שהחרדים השמרנים קוראים רק עיתונים, בעוד החרדים המודרניים רק גולשים באתרים. הגבולות על הרצף החרדי בין המודרניים לשמרנים אינם חד-משמעיים, ומבחינת החשיפה לתקשורת, ישנם שמרנים שגולשים באינטרנט, אפילו ברשתות חברתיות, ולעומתם יכול חרדי להגדיר עצמו מודרני, ולצרוך בעיקר עיתונים חרדיים. לכן בסקירה זו נבחנו כמה אמצעי תקשורת: עיתונים יומיים חרדיים בעלי תפוצה רחבה בקרב המגזר החרדי ("המודיע" ו"יתד נאמן"), וכן אתרי חדשות חרדיים ("כיכר השבת" ו"בחדרי חרדים").

המטרה העיקרית של מאמר זה היא לתאר את התנודות בחברה החרדית על הצידי שבין חרדיות לישראליות, כפי שהן משתקפות בתקשורת החרדית בחודשים הראשונים של מלחמת חרבות ברזל. מטרה משנית של מאמר זה היא ההשוואה בין סיקור המלחמה בעיתונים לבין סיקורה באתרים.

סקירה קצרה זו מבוססת על טקסטים שהופיעו בשבועות הראשונים של המלחמה בשני אתרי החדשות החרדיים המרכזיים – "בחדרי חרדים" ו"כיכר השבת", ובשני העיתונים הוותיקים

המובילים – "המודיע" החסידי ו"יתד נאמן" הליטאי.¹ הסקירה מלווית בדוגמאות, בציטוטים ובצילומי מסך ממקורות אלו. מתוך מגוון הנושאים שהופיעו בטקסטים נבחרו הטקסטים שעסקו במערכת היחסים בין החברה הישראלית לחברה החרדית. כל הטקסטים (מהאתרים ומהעיתונים) נותחו בשיטה של ניתוח תוכן תמטי, שלפיה נערך חיפוש של נושאים חוזרים

1. מתודולוגיה

1 הטקסטים באחרים "בחדרי חרדים" ו"כיכר השבת" נדגמו מ-23.10.2023 עד 7.11.2023. הם נבחרו בדגימה מכוונת, לפי ההתרשמות שלי, במענה על השאלה עד כמה הם רלוונטיים למאמר המתמקד בעיסוק החרדי במלחמה. במהלך דצמבר הוחלט להוסיף למחקר גם עיתונים מודפסים. לצורך כך, חברת "יפעת תקשורת" התבקשה לאסוף את כל הטקסטים שהופיעו בעיתונים החרדיים "המודיע" ו"יתד נאמן" מ-8.10.2023 עד 21.12.2023 והכילו את המושגים "מלחמה/עזה", "חרדים" ו"אנחנו". אין בסקירה זו כל יומרה לטעון למדגם מייצג של התקשורת החרדית בתקופת מלחמת חרבות ברזל.

(מוטיבים). הניתוח גם מאפשר לבחון אם יש הבדלים? בין אופן סיקור המלחמה בעיתונות השמרנית והמפלגתית לבין אופן הסיקור באתרים המודרניים והעצמאיים.

ג.

מלחמת חרבות ברזל בעיתונות החרדית הכתובה

בחינת העיתונות החרדית העלתה מאמרים וכתבות המעידים על מגמות של השתלבות וגם כאלה המעידים על הסתגרות. ככלל, מגמות ההסתגרות היו נרחבות יותר והעידו על החשש מפני המתרחש בשטח ועל הצורך למנוע מקהל הקוראים את רגשות הישראליות והשותפות שנבעו מהם בעקבות המלחמה. ניתן לאפיין את כל אחת מן התגובות – השתלבות והסתגרות – באמצעות הנושאים שעלו וצפו במספר רב של כתבות, מאמרי דעה וטורים. להלן אתאר את היבטי ההשתלבות ולאחריהם את היבטי ההסתגרות.

אתמקד בשלושה היבטים של השתלבות: **1.ג. השתלבות - "כי כולנו ביחד מתגייסות"**
(1) עצם הנכחת המלחמה; (2) דיווחים על התנדבות חרדית ואף הכוונת הציבור לכך (חלק ממנו); (3) עידוד האמונה בכוחה המגן והמציל של התורה ("תורה מגנא ומצלא"), כלומר הכרה בסיועם של לומדי התורה למאבק באויב.

1.1.ג. הנכחת המלחמה

השייכות של הקהילה החרדית לחברה הישראלית בוטאה בעיקר בהנכחת המלחמה. המרחב הוויזואלי של העיתונים נצבע באדום (צבע האש, המלחמה והחירום) ובירוק (צבע מדי צה"ל). בעמודים המרכזיים הופיעו איורים של מסוקים ותמונות של חיילים ושל עזה המופצצת. כתבות רבות יכלו להופיע,

2 ההבדלים בין האתרים לעיתונים יכולים להיות מיוחסים גם לשיטות הדגימה השונות, לתקופות איסוף הטקסטים השונות, לתקופות הכתיבה, אך בעיקר להבדלים המהותיים בין האתרים המודרניים והעצמאיים לעיתונים השמרניים והמפלגתיים.

גם אם בהבדלי סגנון קלים, בעיתונות החילונית. כך למשל, בדוגמה הבאה, שבה הכותרת היא ציטוט מפי אלוף פיקוד הדרום: "הפיקוד שבראשוני לא עמד במשימה" (א' פאר, המודיע, תוספת, 17.11.2023, עמ' 10).

אלוף פיקוד הדרום: "הפיקוד שבראשוני לא עמד במשימה"

אלוף ירון פינקלמן, נהג את המערכה בדרום, ואומר לנו: הכנו את התמרון באופן הכי טוב שיש לנו במסגרת הזמן שהיה לנו ברור לנו עכשיו, שהמציאות הבטחונית והאסטרטגית צריכה להשתנות מהיסוד

התקפת, יש 3 אגודות מתמרנות. אתנו כל הנתן בהשתנות. כרגע אני מתמקדים בלב העיר עזה. יש שם למעלה מי 1,000,000 עוזים שהחפנו כבר. אני לא זוכר מתי עשיתי מולך כזה גדול. שהיה לילה אחד בו יש 3 אגודות בתוך עזה והודו כדי אנתנו עושים ככצע מיוחד לשריפה המסופה. שביב, אגידן, חיל האוויר, חיל הים, כולם בעוזוא. זה היה לילה רמיוני.

אנתנו עכשיו בלחימה עיקשת. האויב נוסח לנוב בנו. ננסחי עד המטר האחרון. אני יכול לומר בצורה ברורה שממשך להקדים מקבצ שאנתנו חושבים לנסן. גנעז למרכזי הוכבר של החמאס. לרונגמא, כמצע 17 נהרגו המון מחבלים. מה שיש למצויר לא דומה למכצעים שהיו סמס. אין יותר חמאס מורעז. זה צריך להיות אין חמאס. זה בהשתנות. אנתנו נפגע בתמאס ללא ררין, זה הלונגיקה. בחלק מהמקומות ניקח

דגל ישראלי מתנוסס על גגן שטרם נצטנן רצועת עזה (חילום א.א.פ.)

אלוף ירון פינקלמן, הממשש כיום כאלוף פיקוד הדרום, נחשב לקשות אבל 'עירתי' מאין ממוה. אין ככצע המרד מסמעותי שלא עשה אותו. לפני 3 שנים הוא נקרא לרמטכ"ל שמינה אותו למפקד של... כיב. לרגע הוא חשב שאלה ראשי חיבת של... בעל בק. שכלבון. הוא לא חאא לעצמי שהוא נשלח בימי הקודונה והמם להיות 'רמטכ"ל של בני ברק'. הוא קיבל את החפיק, וכל אלה שנכדו אתו, וזכרים אותו כמי שפעל בעיר החרדית במלחמה מרובה תוך תיאום מלא עם רבני העיר, ואשיהו תרביכה. הוא קצין קמנדן והוא בעצלת ככל המסדיות. אבל היו לו במהלך השנים גם כשלוות. לא אישים שלו, של המפגרות הצבאיות שעלין פיקד. והוא המיר לקח עליו את האחריות. כך למשל, כאשר פיקד על מסט עבאי חשוב בגוב, ובדואס שחודר לחטיב עבוב בלי נשק האפעני לחימה. קצין אחרי אולי היה באחרו יום

כתבות רבות הוקדשו לדיווחים מהשטח ולתיאורי המלחמה, שלא מתוך התמקדות בריכוזי חרדים דווקא. כך לדוגמה, הכתבה הבאה (ישראל רוזנר, "18 אזרחים וחיללים נפצעו מירי נ"ט ופצמ"ר בשתי תקריות בצפון; אזעקות הופעלו בעכו ובקרית ביאליק", יתד נאמן, כותרת, 13.11.2023, עמ' 5) מדווחת על היום ה-37 למלחמה ומתארת – בפירוט של דקות – את אירועי היום, החל בחצות הלילה ועד 20:00 בערב. רוב הטקסט עוסק בצה"ל – "כלי טיס של חיל האוויר תקפו עמדות צבאיות וחוליית מחבלים של חיזבאללה", "דובר צה"ל מסר כי הצבא תקף תשתיות טרור", "אזעקות הופעלו בפיירוט רב של מקומות לפי שעות", "מועצת הגליל העליון מסרה כי תושבי היישובים הבאים מתבקשים להסתגר בבתיהם". האזכורים היחידים בטקסט לאירועים פנים-חרדיים הם תיאור היירות שנורו לעבר בניין ישיבה במונטריאול ודיווח על מוסדות חרדיים בטורונטו שסבלו גם הם מאירועים אנטישמיים.

ישראל במלחמה | דקה אחר דקה מאירועי היום ה־37 במבצע "חרבות ברזל"

18 אזרחים וחיילים נפצעו מירי נ"ט ופצמ"ר בשתי תקריות בצפון; אזעקות הופעלו בעכו ובקריית ביאליק

11 ■ אזרחים נפצעו מפגיעת טיל נ"ט שנוהר מלבנון אל מושב דוב"ב, בהם אחד אנוש ואחד קשה; שבעה לוחמים נפצעו קל מפגיעת פצמ"ר באזור מנרה הרמטכ"ל בשיחה עם ראשי רשויות בדרום: "נכשלנו בהגנה על היישובים, לא נערכנו לתרחיש כמו מתקפת הפתע והטבח ביום שמחת תורה" ■ אנטישמיות גואה בעולם: יריות לעבר ישיבה במונטריאול; מחאות נגד אנטישמיות בצרפת ■

2.1.1.g התנדבות

השותפות החרדית עם החברה הישראלית הכללית באה לידי ביטוי גם בדיווחים על התנדבות חרדית, בעיקר של נשים. הטקסטים תיארו ביקורי ניהומים, ארגון תפילות, תמיכה במשפחות החטופים ועזרה למפונים. שלא כמו התנדבויות אחרות, חרדיות וכלל-ישראליות, שהתמקדו בצרכים קונקרטיים כגון בגדים ואוכל, ההתנדבות החרדית כללה גם תמיכה דתית-רוחנית. הנשים יצאו "להרעיף טל של תחיה ואמונה" והגברים קשרו ציציות.

כך למשל, כתבה ארוכה הוקדשה לדבורה פאלי, אימם של אשר מנחם ויעקב ישראל שנהרגו כפיגוע בצומת רמות בפברואר 2023, שניחמה משפחות של נרצחים. כותרת המשנה תיארה את העשייה:

בכל המשפחות השכולות, כולל אלו שאינן נמנות על מחנה שומרי המצוות, מצפים למהו שייתן לאבל שלהן מטרה וייעוד, שיעניק לאובדן שלהן סיבה ותכלית. מי שקמה ויצאה לבתים רבים היא גב' דבורה פאלי [...] שממעמקי נסיונה האישי [...] מצאה את הכוחות לבוא לאבלים ולהרעיף עליהם טל של תחיה ואמונה ("כשם ילדי הקדושים", יתד נאמן, יתד השבוע, 27.10.2023, עמ' 40-42 [בלא ציון שם מחבר]).

ב"קטיפה", מוסף הנשים של העיתון הליטאי "יתד נאמן", טקסטים רבים קראו לנשים החרדיות להתנדב; הראשון שבהם הופיע ב־12 באוקטובר 2023. תחת הכותרת "הנשים החרדיות שמתגייסות במיזמים של קידוש השם למען כלל ישראל" תוארו מיזמים שונים שנשים חרדיות הקימו במהירות בשבוע הראשון למלחמה ("דם ואש וממלכת חסד", יתד נאמן, קטיפה, 10.10.2023, עמ' 38-42 [בלא ציון שם מחבר]).

כדאי לשים לב להיבטים המעשיים והרטוריים של מגמת ההשתלבות. ההיבטים המעשיים נוגעים לסוגי ההתנדבות, המקובלים בחברות במצוקה ואינם קשורים דווקא לדת, ובבחירה בהם יש הכרה בשותפות החרדית עם משפחות המגויסים. בין ההתנדבויות האפשריות – בישול ארוחות חמות למשפחות של מגויסי מילואים, עריכת ביקורי בית, שיחות טלפון לתמיכה בנשות המגויסים ובייביסיטר לילדים. במיזם אחר נשים תיווכו בהתנדבות בין דירות פנויות לבין משפחות של מפונים.

ההיבטים הרטוריים של מגמת ההשתלבות נוגעים למושגים צבאיים או ישראליים שלא היינו מורגלים לראות בעיתונות החרדית – הנשים "מתגייסות", והמיזמים מתמקדים ב"קידוש השם למען כלל ישראל" (ההדגשות שלי). המיזם "אחיות מברזל", המעורר קונוטציה לשם המלחמה, איגד מיזמים שונים של מתנדבות חרדיות עם מערכת ניהול מסודרת והיררכית. "חפ"ק או חמ"ל", מיזם נוסף שהשתמש בראשי תיבות צבאיים בשמו, תיווך בין צרכים של פצועים ומפונים לבין מתנדבים וחנויות. הטקסט שתיאר את המיזמים מסתיים בהנעה חזקה לפעולה:

שאגות הפצועים, אזעקות מתריעות על הטילים, וחיילים למילואים מגויסים. ואני. ואת. והיא ואנחנו. מה חלקנו במערך ההגנה? כל נשות ישראל, כל מי שחונכה להתמסר לעם שזקוק לה, כל מי שנחושה בדעתה לתרום. כל מי שאכפת לה באמת – מצטרפת למאבק! ההתגייסות תהיה ביום חמישי הזה [...] בואי אחותי למערכה, אל תישארי מאחור. כי כולנו ביחד מתגייסות, לקרב על הבית. לקרב על העם. בואי כמעשים שלך להגן על כולם, כי את זאת שמגנה על העולם ("דם ואש וממלכת חסד", יתד נאמן, קטיפה, 10.10.2023, עמ' 38-42) בלא ציון שם מחבר; ההדגשות שלי).

השורה הראשונה מתארת בציריות את המצב. רוב הפסקה נוקטת רטוריקה צבאית והתנדבותית: "חלקנו במערך ההגנה", "נחושה לתרום", "מצטרפת למאבק", "ההתגייסות", "אחותי למערכה", "כולנו מתגייסות", והשימוש החוזר במילה "קרב" ובשורש הג'ן. רטוריקה זו מלמדת על התגייסות גדולה למען המשימה הישראלית המשותפת ועל תחושת השייכות למושגים שנחשבו עד לא מזמן ל"חילוניים".

כתבת צבע ארוכה שהופיעה ב"קראט", מוסף הנשים של עיתון "המודיע" השמרני-חסידי, ליוותה משפחות חרדיות מהדרום שנמלטו מהבית ושהו באולם שמחות בבני ברק. הכתבה שילכה את תיאור הקשיים של המפונות עם סיפור ההתנדבות המרשימה של תושבות בני ברק ("להכליל את הימים", המודיע, קראט, 23.11.2023, עמ' 34-41 [בלא ציון שם מחבר]). אציין כי הכתבה תיארה רק את העזרה למשפחות מפונים חרדיות ולא התנדבות מחוץ לחברה החרדית.

בטקסטים אלו הודגשה הדומיננטיות הנשית בהתנדבות – בעוד העיתונים הסתייגו מהתנדבות של גברים חרדים שאמורים ללמוד תורה, הם תמכו בהתנדבות של נשים. הדבר בא לידי ביטוי גם בסמנטיקה. הטקסטים שפנו לנשים לא חששו להשתמש בחופשיות בביטויים שהוצגו לעיל – מאבק, התגייסות, מערכה – כיוון שלנשים החרדיות יש פטור מוחלט משירות צבאי ולא דחיית שירות כמו לגברים. אי-הגיוס שלהן אינו מוטל בספק, ולכן הן יכולות להשתמש בחופשיות בביטויים אלו, לעומת הגברים שנוהרים אפילו מהסמנטיקה הצבאית, למעט במקרים שהיא צמודה ללימוד תורה.

נושא החטופים הופיע כמה פעמים בסדר היום של "קטיפה":

במוצאי שבת האחרון, לציון 50 ימים בשבי, הייתה עצרת גדולה ממש בכיכר החטופים בתל אביב. חיפשנו מה אנחנו כאנשים חרדים יכולים לעשות. הלכנו על השיטה המוכרת והטובה: תפילה. חברנו ל"אנחנו וצאצאנו" ו-1,000 סניפים של אבות ובנים, 60,000!!! ילדים ומבוגרים התכנסו באותה שעה ונשאו תפילה לשלום ולהשבת החטופים.

בטור סיפרה הכותבת על נשים חרדיות שהקימו אוהל תפילה בכיכר החטופים, ועל אחרות שיצאו לסיור בכפר עזה ונפגשו עם איחוד הצלה ועם ג'ולי, אמא של בר [החטוף]. גם בטקסט זה יש הנעה לפעולה – במקרה זה, הקפדה על שמירת השבת. "כששואלים את ג'ולי אמא של בר איך אפשר לעזור לה היא מבקשת להתחזק בשמירת שבת. לא משנה לה מי עומדת מולה. חרדית – דתית – חילונית, לכולן יש מקום לחיזוק בשבת. זה מה שמעניין אותה. היא צוברת זכויות להציל את בר" ("אוהל התפילה בכיכר החטופים ועיסוקת הרוח של אמא של בר", קטיפה, 30.11.2023, עמ' 51 [בלא ציון שם מחבר]).

כאן ההשתלבות בחברה הישראלית נעשתה בשיטות חרדיות. אומנם הנשים יצאו מהמרחב החרדי המוגן אל כיכר החטופים בתל אביב ולסיור בכפר עזה, אך הן חיפשו "מה אנחנו כאנשים חרדים יכולים לעשות". התשובות שלהן לשאלה

זו הן דתיות – תפילה, שמירת שבת מוקפדת וצבירת זכויות. הן משתפות פעולה עם נשים חילוניות, כמו "ג'ולי, אמא של בר", וגם עם ארגונים חרדיים כמו "אנחנו וצאצאנו" ו"איחוד הצלה".

3.1.ג. תורה תגנא ומצלא (1)

לעומת הנשים המתנדבות והמתגייסות, ההשתלבות החרדית הגברית במלחמה באה לידי ביטוי בהגברת לימוד התורה. אפשר היה לצפות שבכתבה שכותרתה "הלחימה בחזית בעיצומה, תלמידי הישיבות ניצבים לקרב" יופיעו תיאורים של תלמידי ישיבות במרחבי הלחימה והכינוס או אפילו בבקו"ם. ואולם כותרת המשנה מלמדת על קיומה של חזית אחרת: "סיומה של מלחמת עזה [...] אינו נראה באופק, ובאחת החזיתות – הלא היא ההתמדה בלימוד התורה שמגנא ומצלא [מגינה ומצילה] – הלוחמים מודעים לתפקידם [...] משמרות הלימוד סביב השעון".

בטקסט עצמו, שהופיע בעיתון "יתד נאמן", הודגשה שוב החזית לעומת דפי הגמרא. הבחורים, המודעים למשמרתם, אף צייתו להנחיית מנהיגי הישיבה והגבילו את מספר המשתתפים בחתונות:

הידיעה כי העולם היהודי כולו מייחל לתבוסת המרצחים, לתשועת החטופים ולנחמת האבלים ממלחמת עזה, מבשילה בקרבם להבנה כי בחזית שבה הם עומדים, מול דפי הגמרא, יושג הניצחון ויהי מה [...] ראש הישיבה והמשגיח [...] פרסמו מכתב מיוחד, לקראת החתונות של התלמידים המאורסים, שבימים כתיקונם אוטובוס שלם של בחורים היה יוצא לשמח אותם, שמאחר וכעת אי אפשר לעזוב את התורה לרגע, ייצאו לא יותר מ-25 בחורים לכל חתונה (י"נ, "הלחימה בחזית בעיצומה, תלמידי הישיבות ניצבים לקרב", יתד נאמן, כותרת, 7.11.2023, עמ' 50).

גם בעיתון "המודיע" אירוע של סיום לימוד המשניות מוסגר כמעורבות במלחמה. הבחורים הוסיפו משניות ללימודם, וכל עם ישראל יינה מהזכויות:

דווקא בעת מלחמה אנחנו מבינים את החשיבות העצומה של הוספת עוד ועוד זכויות בעם ישראל", אמר בהתרגשות הרב הלפרין באירוע הסיום בישיבת אורחות תורה "בחורי הישיבות, בזכות תוספת לימוד המשניות שלקחתם על

עצמכם, אנחנו נזכה לראות ניסים גלויים ולנצח בעזרת ה' במלחמה ("אלפי בחורי ישיבות חגגו את סיום סדר זרעים", המודיע, כותרת, 10.11.2023, עמ' 4 |בלא ציון שם מחבר).

אומנם בעיניים לא־חרדיות לימוד התורה לא נראה כהשתלבות ומעורבות במאמץ המלחמתי, אבל נראה שהעיתונות החרדית רואה בכך תרומה משמעותית וסיוע אמיתי לניצחון במלחמה.

4.1.1. תורה חגגה ומצלא (2)

סוגיית "תורה חגגה ומצלא" לא נותרה רק כמגדלור של השתלבות, אלא היו בה גם ממדים של הסתגרות. בהמשך נובמבר, לאחר ההתאוששות הראשונית מהלם המלחמה, ואחרי שנשמעה ביקורת תקיפה על החרדים שאינם מתגייסים, הופיעו בעיתונות החרדית טקסטים פולמוסיים יותר. ניתן למקם טקסטים אלו, שכללו טורים, כתבות וראיונות עם רבנים, על הרצף שבין השתלבות להסתגרות, כיוון שמצד אחד הם טענו כי התפילות ולימוד התורה מחזקים את עם ישראל ואת חיילי צה"ל, ומצד שני הם ביטאו את ההסתגרות בכך שהם השיבו מלחמה כנגד כל מי שמנסים לגייס את הצעירים החרדים לצבא. תחת הכותרת "היחידה המוכרת" הסביר הכותב בעיתון "יתד נאמן" שהחרדים הלומדים מכריעים את המערכה יותר מאשר החרדים המתנדבים והמתגייסים, גם אם קשה להסביר זאת לאימהות מודאגות של חיילים בעזה:

יש אלפים מכני הציבור החרדי העושים לילות כימים בתחומים שונים למען כלל הציבור ובוודאי יבורכו, אבל העשייה המשמעותית ביותר, זו המכריעה את המערכה, מתבצעת בין כותלי בית המדרש. שם מתנהל הקרב הקשה, זה שרק בכואה ממנו רואים אנו בשדות המלחמה. קשה להשמיע זאת לאוזניים של אמהות אכולות דאגה יוקדת לבניהם הנמצאים בקו החזית, כי למראה עיני בשר ודם לא נראה כוחם והשפעתם של לומדי התורה. אבל מקובלנו מרבתינו שיש נושאים בהם מסעות השכנוע לא יעזרו, גם אם נוכיח "באותות ובמופתים" כי קיומו של עם ישראל עומד על הדבקים בתורה, על לומדיה ונושאי דגלה. בוודאי כאשר מדובר באלו שנותקו מהתורה על ידי אלו שביקשו להשכיח אותה לחלוטין. הם פשוט לא יבינו על מה אנו מדברים. אבל אנחנו, בבית פנימה, צריכים להמשיך ולהתחזק. לא ללכת

שולל אחרי מראות מבחון כאילו רק התייצבות ולבישת
 מדים יושיעו את כלל ישראל (י"נ), "היחידה המובחרת", יתד
 נאמן, כותרת, 12.11.2023, עמ' 9).

הכותבים האפולוגטיים טענו שהעשייה החרדית בלימוד תורה היא המכריעה,
 ושמי שרוצה לתרום – שיתרום ללימוד התורה:

[...] בעיקר עלינו להפנים, כי אנחנו אלו שעושים את הדבר
 הכי משמעותי, היינו את מה שבאמת תפקידנו והמוטל
 עלינו. עלינו להתגייס ביתר שאת ל"חיל" תורה מגנא
 ומצלא, ומי שרוצה לתרום להצלה, יש דרכים רבות לכך:
 בראש ובראשונה ירבה בתלמודו [...] אפשרויות נוספות
 ליצור מגן וצינה: שיממן עוד אברך, או שיפתח כוללי יום
 ששי, לימוד שבת או כוללי מוצ"ש כדי לחזק לימוד מגונן
 בשעות רפיון (י"נ), "תורה מגנא ומצלא", יתד נאמן, כותרת,
 (14.11.2023)

עיתון "המודיע" השתתף גם הוא במערכה של ההגנה על לימוד התורה.
 כעיתון חסידי, שנחשב שמרני יותר מ"יתד נאמן" הליטאי, הודגשו בו ההיבטים
 הרוחניים של ההגנה הדתית על המדינה. עורך העיתון, יצחק מתתיהו טננבוים,
 בכמה טורים שכתב בתקופת חנוכה, יצר חיבור בין המטען הרוחני של החג לבין
 לימוד התורה. לטענתו, המלחמה ביוונים וניצחון המעטים על הרבים קרו בזכות
 לימוד התורה:

בדבר אחד עלו היהודים המאמינים על עובדי האלילים –
 ברוח! [...] חייבים אנו לדעת, למעננו ולמען הדורות הבאים,
 כי אנחנו – רק אנחנו! – הננו היחידים בעולם המחזיקים
 את פך השמן הטהור אשר יחנוך ויאיר את מזבח האומה
 על טהרת הקודש בכוא היום הזה במהרה. אנחנו – ורק
 אנחנו! – נעשה בזמן הזה [...] את שעשו החשמונאים
 בימים ההם. היותנו הזרוע היהודית המבצעת את רצון ה',
 מחייב אותנו שלא ידבק בנו מאומה מן החרם שהשאירה יוון
 בעולם האלילי. אנו חייבים להיות שמן זית זך [...] לשמור
 על הפתיל היהודי ולהגן על החותם המקדשי עד יעלה האור
 במנורת היהדות לדורי דורות (יצחק מתתיהו טננבוים, "לא
 בחיל ולא בכוח", המודיע, כותרת, 8.12.2023, עמ' 6).

באותו הקשר נראה שהגיוס לצבא בקרב בני הציונות הדתית עורר את העוינות הכבושה שבינה לבין החרדים. טענת בני הציונות הדתית שגם הם לומדים תורה, אך בזמן מלחמה כולם צריכים להתגייס לא שכנעה את החרדים. השיחה המצולמת בין אל"מ ארוז אשל חובש הכיפה לבין הרב דוד לנדו, שנחשב למנהיג החרדי האשכנזי הבכיר, פורסמה בתקשורת הישראלית והחרדית.³

האיש לבוש המדים נכנס אל הקודש פנימה כשבפיו הצהרה שהוא לא רוצה לשנות את ציבור לומדי התורה אלא הוא רק מבקש שותפות (של החרדים) עם "מי שמגן עלינו". לדבריו הוא אפילו מבין את החשיבות של התורה וכל מה שהוא [...] מבקש ש"כל בחור ישיבה ילך לבקר פצוע אחד וישתתף בהלוויה אחת וניחום אבלים אחד". בעקבות החשיפה רבים התוודעו לאמירה החדה והחד משמעית של רבנו מרן שליט"א:⁴ "אתה לא מגן, אתה מוגן". מרן שליט"א הגביה את כל חומות ירושלים של מעלה ולא נתן למצור להתהדק. לבני ישיבה יש תפקיד אחד: ללמוד, ללמוד, ללמוד. זו לא רק שותפות, זו ההגנה האמיתית. כל דבר שיכול להפריע מכל סיבה שהיא, יש להרחיק אל מחוץ לחומות, מעבר לחפיר, להרים את השלשלאות ולהגיף את השערים. יש חובה "להיות עמם בצרה", אבל ה"עמם" הוא ע"י לימוד תורה שהיא מגנא ומצלא, ללא הפוגה ובתוספת עיון, לא ע"י שום יוזמות אחרות שכל מיני קצינים, אתרים ואחים לעורף מנסים לעורר ולגרור. זה הנשק שעולם התורה מטיב לסייף בו, ורק אותו הוא צריך ליטול מהנשקיה ולצאת למלחמה! לכן השיחה של רבנו מרן הגר"ד לנדו שליט"א לא הייתה סתם חשיפה מרתקת ומסקרנת בימי בלבול וטשטוש, אלא מגדלור מאיר בעת סערת תקופתנו, תמרור דרכים על אם דרך משתבשת ושלט מתריע על סיפה של תהום שמדרונה תלול וחלקלק ("בין אתונה לרומא", יתד נאמן, כותרת, 19.12.2023, עמ' 45 [בלא ציון שם מחבר]).

3 רשכבה"ג מרן הגאון רבי דב לנדו שליט"א בשיחה עם ארוז אשל בחובת לימוד התורה של בני הישיבות שמגנא ומצלא, YouTube.

4 "רבנו מרן שליט"א, ביטוי כבוד שמתייחס לרב דב לנדו (בהמשך הפסקה - הגר"ד לנדו: הגאון ר' דב לנדו). ראשי התיבות שליט"א מציינים את המילים "שיזכה לימים טובים ארוכים".

החילונים והדתיים התקשו להתמודד עם האכזבה שאפילו קצין חובש כיפה לא הצליח לשכנע את הרב להשתתף בלחימה, ואילו החרדים חגגו את ה"ניצחון" של הרב על הקצין. השיחה נסבה על שואה ותקומה, הלכה והיסטוריה, אך מה שיש בה הוא בעצם ויכוח על הנרטיב – מי באמת מגן על עם ישראל – התורה או הצבא? הדימוי הראשון שהכותב השתמש בו הוא "מבצר היסטורי", הכולל חומות, חפירים, גשרים ושלשלאות – שאת כולם צריך להציב כדי להגן על לומדי התורה מהסחות דעת למיניהן כמו התנדבויות (ואולי גם גיוס). דימויים נוספים הם נשק (התורה שאיתה יוצאים למלחמה), מגדלור, תמרור ושלט (דברי הרב), לעומת תהום ומדרון חלקלק (צה"ל והשתלבות). הטקסט מלמד על תחושת הסכנה שחווים החרדים – לא מהאויבים שבחוץ אלא מהאויבים בתוך ישראל המנסים לשנותם.

עד עתה ראינו בעיתונות החרדית מגמות של השתלבות – המציאות המלחמתית חודרת את קירות הבית, מתוך התאמת המענה למציאות זו לאופייה ולכלייה של החברה החרדית. ואולם זו לא הייתה התגובה היחידה. חומות המבצר המתוארות הוגבהו לא רק אל מול המלחמה בחמאס אלא גם אל מול האויבים מבית. נראה שהחרדים, שחשו שיש בתקופה זו ניסיון להטמיע אותם בחברה הישראלית, נעו על פני הרצף לכיוון האפשרות של הסתגרות. היבטי ההסתגרות בעיתונות המודפסת הופיעו בעיקר בטורים, כתבות ומאמרים פוליטיים.

ניתן לאפיין שלושה היבטים של הסתגרות שצמחו ממאמרים אלה: הראשון הוא הזדהות פוליטית עם מחנה הימין, תמיכה ברפורמה המשפטית וביקורת כלפי השמאל. נראה שאלו נבעו מההנחה של עורכי העיתונים שהשמאל תומך בגיוס חרדים לצבא (בין השאר באמצעות בג"ץ), בעוד הימין הדתי המסורתי מכבד את הקפדתם הדתית של החרדים.⁵ ממד נוסף של הסתגרות התמקד בכספים הקואליציוניים ששר האוצר בצלאל סמוטריץ' הדתי הימני ביקש לכאורה לתת לחרדים, בעוד הפקידים החילונים השמאלנים סירבו. אף שהם ביטאו הסתגרות,

5 המתח בין דתיים לאומיים לחרדים כמעט לא הופיע בעיתונות החרדית בשבועות הראשונים של המלחמה. בזמן כתיבת שורות אלו (יולי 2024) המתח בשיאו. טקסטים כועסים מופיעים בעיתונות הדתית הלאומית והחרדית, המלווים בקריקטורות פוגעניות – משני הצדדים.

כמה מן הטקסטים המדוברים היו יכולים להופיע (בשינויי סגנון) בעיתונים אחרים המזוהים עם הימין הדתי. הממד האחרון מבטא הסתגרות מלאה – הוא מתאר את החרדים כצדיקים וצודקים, לעומת מי שאינם שומרים תורה ומצוות, המנסים לדרוש מהחרדים להשתתף במאמץ המלחמתי והאזרחי.

ג.1.2. הזדהות פוליטית עם מחנה הימין

בתקופת המחקר העיתונות החרדית הזדהתה עם מחנה הימין תומך הרפורמה המשפטית. בין השאר, העיתונות נקטה עמדה הטוענת שמערכת המשפט, ובכלל זה הפרקליטות הצבאית, מייצגת את השמאל הקיצוני. למשל, "יתד נאמן" תקף את הפרקליטות הצבאית ואת השמאל הקיצוני כאילו הם גוף אחד שפוגע בצבא ובמדינה בשם ההומניזם:

יש לקוות כי במסגרת ועדת החקירה שתקום, ייבדק גם חלקה של הפרקליטות הצבאית, שבמסווה של הומניזם ו"דיני מלחמה" כבלה את ידי כוחות הביטחון. [...] כן, קראתם טוב. החיילים שישבו במוצב סמוך, ראו גם ראו המוני עזתים פורצים לעבר שטח ישראל. היה ברשותם טנקים שיכלו לפתוח באש ולבלום לפחות חלק מההמון, אבל הם חששו מלפגוע ב"אזרחים תמימים" ולעמוד לאחור מכן למשפט צבאי. אמנם בכל מדינה המוקפת אויבים, קו הגבול הוא בלתי עביר, בין אם יש גדר או אין גדר. הסימון "עצור גבול לפניך" משמעותו התראת-מוות לכל מי שינסה לחצות את הגבול. אבל הפרקליטות הצבאית כבלה את ידי החיילים וקבעה כי רק כאשר רואים מישהו נושא נשק, אפשר לנסות ולנטרל אותו וגם אז לפתוח ביריות אזהרה, לאחר מכן לירות לעבר הרגליים וחלילה לא להרוג את הפולשים (יצחק רוט, "על הפרק", יתד נאמן, כותרת, 31.10.2023, עמ' 54).

טקסט זה האשים את הפרקליטות הצבאית ההומנית (ובמשתמע שמאלנית) בכבילת ידי החיילים ב-7 באוקטובר. למרות התחקירים שהראו שצה"ל הופתע, שלא היו מספיק חיילים ושלחיילים שהיו במקום לא היו מספיק כלי נשק וטנקים, "יתד נאמן" טוען שהחיילים יכלו לעצור את הפולשים ולא עשו זאת בגלל החשש ממשפט צבאי. כלי תקשורת רבים השוו את נוהלי הפתיחה באש בצה"ל לנהוג במדינות אחרות, והתיאור החרדי האשים את הפרקליטות

בהומניות יתור לעומת המקובל בעולם. לכאורה, טקסט זה יכול היה להיכנס תחת הקטגוריה של "הנכחת המלחמה", כיוון שהוא מעיד על השותפות החרדית מהתסכול הישראלי מכישלון הצבא ב-7 באוקטובר. ואולם הטון הציני והדמוגוגי שבו הוא נכתב, והיעדר המקורות המוסמכים, מזכירים תיאוריות קונספירציה.⁶ הסמיכות בין הטקסטים הביקורתיים תומכי הרפורמה המשפטית לבין הכעס על אי-קבלת הכספים הקואליציוניים מלמדת על ההצטרפות החרדית לכעס בקרב חוגי הימין על הפקידות המקצועית, שהיא חלק מתהליך ההתקרבות בתקופה זו בין החרדים לבין החרדים הלאומיים (חרד"לים). התקרבות זו באה לידי ביטוי גם בטקסטים אחרים שעסקו בסיקור התקשורת של האלימות בקרב המתנחלים:

את צביעותו ואת רשעותו של השמאל הקיצוני, תושבי יהודה ושומרון היהודיים חשים על בשרם. בעיצומם של הימים הקשים הללו, כאשר בניהם נמצאים בקו החזית הראשון ונלחמים מול האויב האכזר, הם שוב נמצאים בחזית ההכפשה. יש גורמי שמאל קיצוניים, שמנצלים את הימים הללו כדי לעשות דה-לגיטימציה לתושבי יו"ש ולהכפיש אותם בכל העולם בעלילה ובהכללה. מצודתם פרוסה עד הבית הלבן בווינגטון, ואפילו נשיא ארה"ב נפל בפח שלהם, כאשר מול מראות הטבח המזוויעים, סיפורי הזוועה הנוראים, קריסת כל הקונספציות שדיברו על דו-קיום בין כנופיות רוצחים נאציות לבין מדינת ישראל, הוא לא נמנע מלתקוף את "אלימות המתיישבים" ולתבוע מממשלת ישראל לפעול נגדם (י"ג, "היחידה המובחרת", יתד נאמן, כותרת, 12.11.2023, עמ' 9).

בטקסט זה מצטיירים תושבי יהודה ושומרון כקורבנות תמימים של השמאל הקיצוני. דמון זה מצליח להשפיע על נשיא ארצות הברית ועל ממשלת ישראל, בעוד "בניהם נמצאים בקו החזית הראשון". אלו מעט דוגמאות מתוך מגוון של טורים וכתבות המגינים על תושבי יהודה ושומרון ומתקיפים בחריפות את השמאל ואת מערכת המשפט. הכעס של החרדים על בנט ותומכיו (ממשלת בנט-לפיד, הממשלה ה-36) הפך לברית אינטרסים בין החרדים לבין הצינונות הדתית (או החרדיות הלאומית), שנכרתה בתקופת ממשלת ישראל ה-37. ככל שחלפו חודשי המלחמה, הזעם בצינונות הדתית כלפי אי-גיוס החרדים ערער את הברית הזו (אך סוגיה זו לא מופיעה בתקופת המחקר).

6 מחקר נוסף יוכל לבחון את אימוץ תיאוריות הקונספירציה בקהילות החרדיות.

ג.2.2. המחנק על הכספים הקואליציוניים

בעוד האש בוערת בדרום, החטופים עדיין בשבי ומאות אלפי מפונים מהצפון ומהדרום מחכים לחזור הביתה, העיתונות החרדית, כפרקטיקה של הסתגרות, הייתה עסוקה בעניינים שלשמם נכנסו הסיעות החרדיות לממשלה. כך, טקסטים פוליטיים רבים שנבחנו הוקדשו למאבק על הכספים הקואליציוניים המיועדים לחרדים. הטקסט הבא מזכיר דבריו של חבר הכנסת הרב פינדרוס הטוען שהמורים החרדים לא קיבלו משכורת בגלל ההסתה נגד החרדים ומשווה בין ההוצאות על שכר המורים החרדים לבין מחירי המלחמה:

הרב פינדרוס אמר כי [...] יום אחרי יום מגיעים לוועדת כספים עם שקרים ואומרים שוועדת כספים לא מתפקדת בגלל הכספים הקואליציוניים [...] 16,000 מורים ומורות ב"חינוך העצמאי" וב"מעייין החינוך התורני" לא קיבלו משכורות אתמול בגלל אותה הסתה [...] וכשיודעים שכל הסיפור הזה הוא מקסימום, מקסימום במקרה הטוב, שני מיליארד שקל. עלויות המלחמה היומיות הן מיליארדים ליום [...] אבל עולם כמנהגו נוהג, בואו נסית נגד הציבור החרדי [...] אותה הסתה, כאילו כלום לא קרה (י' שוורץ, "ממשיכים בהסתה נגד הציבור החרדי", יתד נאמן, כותרת, 3.11.2023, עמ' 18).

מטקסט זה אפשר להסיק, בצער, שהכותב וקהלו מרגישים שהם בצד אחד של המתרס, והישראלים בצד השני. המלחמה שייכת לצד של הישראלים, והם מתקצבים אותה לפי הצורך. החינוך שייך לצד של החרדים, והם לא מקבלים את הצורך הבסיסי הזה. ומעבר לכך, החרדים סובלים מהסתה על לא עוול בכפם.

הכותבים אף ניסו להגן על שר האוצר סמוטריץ', שהיה מעוניין להעביר להם את הכסף, ויצרו בידול בין פקידים לבין נבחרי ציבור:

לא צריך להיות גאון כלכלי כדי להבין שבקמפיין המתנהל בימים אלה נגד שר האוצר בצלאל סמוטריץ' בטענה שהוא לא משחרר את הכספים הקואליציוניים לטובת צורכי המלחמה, יש מעט מדי טיעונים כלכליים והרבה מדי פוליטיקה. אותם עיתונאים שלא אהבו את הממשלה הזו בכלל ואת סמוטריץ' בפרט עוד לפני המלחמה, מתגייסים עכשיו כדי לקדם את עמדותיהם הפוליטיות הישנות

והמוכרות. [...] כספים קואליציוניים הם בדרך כלל כאלה שנבחרו הציבור רואים בהם חשיבות, ופקידי האוצר לא. לכן לאחרונים יש ענין להשאיר אותם מחוץ לבסיס התקציב, לסמן אותם כלא נצרכים, להדביק להם אות קלון של כאלה שמשרתים קומבינות פוליטיות, ולהפריע ככל יכולתם למשרדי הממשלה בעת שהם מבקשים לקבל את אותם הכספים אחרי שהם אושרו כחוק. הנה כמה דוגמאות שיעזרו לכם להבין כמה הזוי הדבר. תקציב זק"א, בסך 4 מיליון שקל, מסומן ככסף קואליציוני. נשמע לכם הגיוני? זה אינטרס פוליטי של מישהו שיהיה פה מי שיטפל אחרי אסונות? (יעקב רייניץ, "כשפקידי האוצר שולטים במדינה", המודיע, כותרת, 21.11.2023, עמ' 5).

נראה שטורים רבים הוקדשו לסוגיית הכספים הקואליציוניים ולוויכוח על עובדות ונתונים, כגון העלות של תוכנית "אופק חדש" למורים במוסדות החרדיים לעומת העלות של יום מלחמה. מעבר לצורך בבדיקת הנתונים, התבוננות מבחוץ יכולה להעלות את השאלה מדוע רלוונטי להשוות בין "אופק חדש" לבין יום לחימה – הרי אפשר להשוות גם בין עלות יומית של אחזקת בית חולים לבין העלות היומית של הלחימה. השוואה זו לא נעשתה כיוון שיש הסכמה גורפת בדבר הצורך לכלכל את שניהם. כך, גם אין הסכמה ישראלית גורפת לחלוקת כספים קואליציוניים בזמן מלחמה. אי-הסכמה זו מוסגרה בעיתונים כשנאת חרדים והשוותה לאנטישמיות ולשנאת ישראל שהתגברה בעולם אחרי אירועי 7 באוקטובר.

העיתונים החרדים הצטרפו בטקסטים אלו לימין הפוליטי, תמכו בשך האוצר סמוטריץ' ובמתנחלים, הגנו על הרפורמה המשפטית והתקיפו את השמאל ואת מערכת המשפט. ההבחנה בין פקידים לנבחרו ציבור שירתה את הדרישה לקבל את הכספים הקואליציוניים ללא ביקורת משפטית. טקסטים אלו מלמדים ששותפות האינטרסים הקואליציונית הפכה, בשלב הזה, לברית הגנה הדדית. הימין הדתי והכללי מגן בתקשורת החילונית על החרדים ועל תקציביהם, והחרדים מגינים בתקשורת הפנימית שלהם על הימין הדתי והכללי ועל הרפורמה המשפטית. טקסטים אלו מלמדים על שותפות גורל תקציבית ופוליטית בין החרדים לימין הדתי, מתוך התעלמות חלקית ממצב המלחמה שבו נתונה מדינת ישראל. בכך מנהלת העיתונות החרדית פרקטיקה של הסתגרות והתעניינות בבעיות פנים-חרדיות גם בתוך מצב המלחמה.

3.2.ג. החרדים צדיקים וצודקים

היבט נוסף של ההסתגרות החרדית הופיע בטקסטים שניתן לכנותם "החרדים צדיקים וצודקים", שתיארו מפגשים, אמיתיים או מדומיינים, בין חרדים לישראלים שאינם חרדים. מפגשים אלו ערכו מעין השוואה בין שתי הקהילות, כאשר ידם של החרדים על העליונה. בטקסט הבא השווה הכותב בין הישראלים שאינם חרדים לחרדים בתקופת הקורונה ובתקופת המלחמה:

מאורעות שמחת תורה חוללו משבר עמוק בחברה הישראלית. קריסת חומות הביטחון ונעיצת החרב בלב השלווה המדומה – הותירו את החברה בהלם טוטאלי [...] וככל שחולף הזמן, גם ברמה הפרקטית, קולות הנהי המוכרים על שיבוש סדרי היום וביטולי הטיסות לחו"ל שבים ונשמעים. מין משבר קורונה במיקרו. ואצלנו? הפך המשבר ל"בית-מדרש". ברגע אחד התמלאו הקווים במאות שיחות חיזוק, תפילות נרגשות, ושיחות מעצימות [...] קולמוסים משתברים בשאלה כמה מצוות מקיימים בזמן אזעקה, ובאיזה אופן מותר לטלטל לממ"ד וממנו. גם יוזמה חדשה של "עמוד היומי" פורצת בסערה דווקא בין האזעקות וחוסר הוודאות. [...] זה הנכס שבורכנו בו: הבהירות. שום דבר אינו יכול לבלבל אותנו [...] וכשהכל בהיר, לא מאבדים את הדעת. וגם לא את שיקול הדעת ("בהירות בתוך הערפל", יתד נאמן, יתד השבוע, 3.11.2023, עמ' 11 [בלא ציון שם מחבר]).

בטקסט ארוך זה (שכאן מופיע רק חלק קטן ממנו) השווה הכותב, פסקה אחרי פסקה, בין החילונים לחרדים. בסוף כל פסקה על החילונים שאל הכותב – "ואצלנו?" – בעוד אצל החילונים הוצג עיקר הקושי במלחמה ובקורונה כמחסור בטיסות ובכילויים, אצל החרדים הקושי היה בשיבוש לימוד התורה הסדיר. המענים החרדיים – הקפדה על לימוד התורה, אמונה ותפילה – העניקו בהירות ואפשרו התמודדות עם המצב. טקסטים רבים אחרים תיארו גם הם פגישות לכאורה של חרדים עם חילונים שבהם ביטאו החילונים את רצונם לחזור בתשובה. לדברי הכותבים, אירועי 7 באוקטובר הדגישו את הממד היהודי של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ולכן נוצר מרחב מתאים לחזרה בתשובה המונית.

ג.3. המלחמה בעיתונים החרדיים - סיכום

כפי שראינו, הטקסטים שהופיעו בעיתונות החרדית הכתובה נעו על הרצף שבין ישראליות לחרדיות ובין השתלבות להסתגרות. הישראליות וההשתלבות באו לידי ביטוי בהנכחת המלחמה, בהתנדבות ובלמוד תורה לצורך להגנה. הטקסטים על המלחמה היו דומים במידה רבה לטקסטים שהופיעו בעיתונות החילונית. הם ביטאו צער וכאב על הפצועים, ההרוגים והחטופים והלם ממחדלי הצבא והשלטון. ההתנדבות הורכבה מהתנדבות קונקרטיה, כמו תרומות של בגדים ואוכל למשפחות המפונים והגעה למאהל החטופים (בעיקר בקרב נשים), ומהתנדבות דתית־רוחנית של תפילות ולימוד תורה (בעיקר בקרב גברים).

לימוד התורה המוגבר נבע מההנחה שהתורה יכולה להגן ולהציל ("תורה מגנת ומצלא"). עם זאת, ככל שחלפו השבועות, העיתונים הגיבו לביקורת הציבורית נגד החברה החרדית. הטקסטים, שהפכו למסתגרים יותר, הדגישו שלימוד התורה חשוב למדינה לפחות כמו השירות הצבאי והדגישו את הייחודיות החרדית. נראה שאפשר אף ללמוד מהם על החשש החרדי מאידיאולוגיה של הקרבה, כזו שאינה הולמת את דימוי "העגלה הריקה" המתאים לכאורה לכל מי שאינם חרדים. בקצה השני של הרצף נמצאו הטקסטים המסתגרים – טקסטים אלו הגיבו לביקורת הציבורית על חוסר השותפות החרדית באמצעות פוליטיקה ימנית, תמיכה ברפורמה המשפטית ובמתנחלים, דרישה להעברת הכספים הקואליציוניים ותמיכה בצדקת הדרך החרדית.

ד. חרדים לניצחון: מלחמת חרבות ברזל באתרים "בחדרי חרדים" ו"כיכר השבת"

בשבועות הראשונים למלחמת חרבות ברזל, האתרים החרדיים הפופולריים "כיכר השבת" ו"בחדרי חרדים" "התגייסו" לקרב.⁷ גם כאן, ההשתלבות באה לידי ביטוי בעיקר בהנכחת המלחמה ובהתנדבות. בשני האתרים הופיעו ייצוגים ויזואליים של מלחמה, עם הרבה צבע אדום, אש וכלי נשק. הכותרות הראשיות, התמונות, הכתבות, הסרטונים – כמעט הכול התמקד במלחמה. תמונות של חיילי צה"ל בפוזות מיליטנטיות, בצד קריאות להתנדבות, לאמירת תהילים ולתרומות לחיילים ולמפונים. מיעוט קטן של כתבות עסקו באירועים "חרדיים" – כגון פטירתו של הרב אזרחי

(בחדרי חרדים, 29.10.2023), תפילות בקבר רחל ודברי רבנים. הטקסטים המבטאים השתלבות זכו להיקף ולכולטות גבוהים הרבה יותר מאשר בעיתונים החרדיים. לעומתם, הטקסטים המבטאים הסתגרות היו מעטים.

1.1. השתלבות: "באמונה ובאחדות"
 הביטוי הוויזואלי הבולט ביותר להשתלבות החרדית הישראלית היה הלוגו המתחלף של "כיכר השבת". הלוגו המוכר, "כיכר השבת", אדום-לבן על רקע שחור, התחלף בדגל ישראל המתנפנף ברוח דיגיטלית, עם הכיתוב "באמונה ובאחדות". מדובר במופע חריג של דגל ישראל, סמל לאומי-ציוני מובהק, באתר חדשות חרדי. אפילו הכיתוב "באמונה ובאחדות" נבחר בקפידה. נראה שהביטוי המורכב והדו-ערכי "באמונה" – שהרי האמונה לא חייבת להיות רק בא"ל, אלא יכולה להיות גם בצדקת הדרך – מלמד על הרצון החרדי להשתלב בחוויית האחדות שהציפה את ישראל, גם אם הדגשת האמונה מתרחקת מהסיסמה "ביחד ננצח". הביטוי "באחדות" מרגיש בעיניי, יותר מכול, את הרצון של החברה החרדית (או לפחות של אנשי הדיגיטל של "כיכר השבת") להרגיש חלק מעם ישראל ומהמדינה.⁸

באתר "בחדרי חרדים" אומנם לא שינו את הלוגו, אבל הצמידו אליו את המשפט "חרדים לניצחון: הציבור החרדי נרתם למערכה". גם כאן הביטוי הרב-משמעי "חרדים" ("חרדים לדבר ה'", הקהילה החרדית, או מפחדים) העשיר את הטקסט. ניתן לקרוא אותו כהנעה לפעולה של הקהילה הספציפית הרוצה לסייע לניצחון או כאמירה שמי שחוששים שהניצחון אינו מובטח צריכים להירתם למערכה כדי לסייע.

משפט ופלילים	דעות	רץ ברשת	רכב ותחבורה	נשים	פורומים	בחצרות	פוליטי	חדשות
-----------------	------	---------	----------------	-------------	---------	--------	--------	-------

1.1.1. הנכחת המלחמה

ההשתלבות החרדית בישראליות באה לידי ביטוי גם במספר הרב של מבזקים, כתבות, תמונות וסרטונים שתיארו את המלחמה. האתרים, שבימים כתיקונם מכילים בעיקר חדשות פנים-חרדיות, אבל גם פוליטיקה ישראלית, הפכו את הסדר; רוב הטקסטים והתמונות היו "ישראלים" – חיילים, מפונים, פוליטיקאים – ומיעוט קטן נותרו במרחב החרדי הנבדל. הפרשנויות התמקדו במרחב הישראלי – למשל, ניתוחי נאום של נתניהו (שני האתרים, 26.10.2023), עדכונים מן המלחמה ופרטים על הלוויות.

2.1.1. התנדבות וגיוס

בדומה לעיתונים, גם האתרים הניעו את הקוראים לפעולה. קישורים רבים הובילו לכל מיני התנדבויות. ליד הלוגו של "בחדרי חרדים" שהוצג לעיל הופיע הטקסט "לזירת ההתנדבות של בחדרי חרדים". אך בעוד העיתונים הובילו בעיקר מיזמי התנדבות ולימוד תורה, האתרים נקטו גם פעולה משלבת ממשית. במקומות בולטים באתרים הופיעו טקסטים שקידמו תוכניות ייחודיות לחיילים חרדים. הם נקטו רטוריקה משלבת – למשל, "תוכנית קודקוד להכשרת מתכנתים למשרד הביטחון" השתמשה בפנייה המרגשת: "בחור חרדי? כך תכנס מתחת האלונקה לא רק בשעת מלחמה!"

הכניסה מתחת האלונקה הופיעה גם באמצעות סיקור של לוחמים ולוחמות חרדים. ב"כיכר השבת" נצפתה נוכחות מרשימה (יחסית) של נשים מגויסות לצבא ולמשטרה, בכלל זה בסרטונים וכתמונות. אומנם בעבר הופיעו כמעט רק גברים באתרי החדשות החרדיים, אבל בשנים האחרונות מופיעות נשים באתר, ואפשר לראות בו תמונות וסרטונים של פוליטיקאיות, פקידות בכירות ואושיות רשת חרדיות. עם זאת, ניתן לתהות אם וכמה מקום היה לנשים לוחמות בכוחות הביטחון באתר זה לפני המלחמה. בסרטון הופיעה "הקצינה שנלחמה מול המחבלים בשדרות בשחזור דרמטי", (ישי כהן, "הקצינה שנלחמה מול המחבלים בשדרות בשחזור דרמטי", כיכר השבת, 19.10.2023), וריאיון נערך

עם חוקרת משטרה חרדית ש"בעלה נפל בקרב, אך החוקרת החרדית חוזרת בגבורה" (ישי כהן), "החוקרת החרדית שבעלה נפל בקרב חוזרת לשרת ומדברת", כיכר השבת, 28.10.2023).

מלחמה בישראל

בעלה נפל בקרב, אך החוקרת החרדית חוזרת בגבורה -
ומדברת

ישי כהן | 28.10.23

כיכר

הקצינה שנלחמה מול המחבלים בשדרות
בשחזור דרמטי | צפו

3.1.T. תורה (ותפילה) מגנא ומצלא

גם באתרים, בדומה לעיתונים, הייתה הנעה לפעולה בהיבטים המבטאים את הערכים העליונים של החברה החרדית – לימוד תורה, אמונה ותפילה – והקשר שלהם למצב החירום. כך, הקישור "מתפללים להצלחת חיילי צה"ל: לחצו לקריאת פרקי תהלים" באתר "כיכר השבת" הציג תמונה של חיילים בצווד מלא, צועדים במרחב ירוק. הוא הוביל למערכת דיגיטלית המונה את מספר הפרקים והספרים שנקראו ונקראים באותה העת. המערכת התהדרה בכותרת: "מלחמת חרבות ברזל – לוחמים, מתפללים, מנצחים!" ובאותיות קטנות יותר: "תהילים להצלחת ולרפואת חיילי צה"ל ולהשבת החטופים". בעוד הקישור "מתפללים להצלחת חיילי צה"ל" הפריד בין אנחנו המתפללים (החרדים) שמתפללים להצלחת ה־הם (חיילי צה"ל), המערכת הדיגיטלית כללה את כולם יחד – "לוחמים, מתפללים, מנצחים!". הן הלוחמים והן המתפללים מובילים לניצחון.

דמויות 700 חרדים נרצחו בימית אצל ומתנסים בית וסטיל משפחה מתיקה תפילות כיכר בידים (נו ארז) נאמנה ובאחרות משפט מליטי מוזיי מעיין גריות דיעל כלכלה רבב הוז רופי ירדות זעות כבב המניק קאט מוזי

מלחמת חרבות ברזל

לוחמים, מתפללים, מנצחים!
תהלים להצלחת ולרפואת חיילי צה"ל ולהשבת החטופים

1,185	177,868	157
סמים ונקראו	פרקים ונראו	נקראים בעת

הספדת טמות של חיילים <<

תפילה לזכות איתי להב בן תמר רחל

פרק פז'

(א) לבני קרח מספור שיר יסודתו בהרר קוש: (ב) אהב יהוה שער ציון סכל משכנות יקב: (ג) נבדרות סדבר בך עיר האלהים סלה: (ד) אכיר רוב וכל לודעי הנה פלשת תור עם כוש זה ילד שם: (ה) ולציון יאמר איש ואיש ילד בה והוא יכוננה עליון: (ו) יהוה יספר בכחוב עמים זה ילד שם סלה: (ז) ושרים כחללים כל מעני בך: (ס)

החלפת פרק סימתי לקרות <<

מנדי גפנר סוכות לבסוח מתפללים על חיילי צה"ל יחד עם כל עם ישראל

קישור אחר, שכותרתו "צו 8 – מצב חירום", הוביל לפרסומת לאפליקציה ללימוד גמרא. 90% ההנחה על האפליקציה קושטו בגופן ירוק צבאי. תחת הכותרת "כולנו מתגייסים", הטקסט הזמין את הקוראים "להיכנס מתחת לאלונקה, ללמוד את הגמרא, לנצח את החמאס".

לנצח את החמאס,

צו 8 – מצב חירום.

כולנו מתגייסים!

השיטה הדיגיטלית שלנו תעזור לך להיכנס מתחת לאלונקה, ללמוד את הגמרא, לנצח את החמאס, לעזור לפצועים ולהשיב את החטופים הביתה. עם התוכנית המהפכנית שלנו, אתה תהפוך את הלימוד היומי שלך לדבר אפשרי!

אני רוצה לשלם עכשיו במחיר השקט

טקסטים אלו, שביקשו להניע לפעולה דתית של לימוד תורה, תפילה ואמירת תהילים, מזכירים את "תורה מגנא ומצלא" שאפיינה את העיתונות החרדית במלחמה. בשני המקרים מדובר בעיקר בהיבט חרדי של השתלבות ובחיבור דתי למצוקה הישראלית הקשה. ואולם למרות הדמיון ישנם הבדלים בולטים. הבדל אחד הוא ברמת המדיום – האתרים, המעוניינים לשמר את הקוראים אצלם, הציעו להם לומר תהילים באמצעות האתר ולא בקריאה בספר המודפס. גם הקריאה ללימוד גמרא שהופיעה בפרסומת היא באמצעות אתר ואפליקציה. כלומר, יש כאן לגיטימציה ללימוד תורה ותפילה בכלים דיגיטליים, שכמה מהם אף דורשים חיבור לאינטרנט. ההבדל השני הוא בנימה – הנימה באתרים קראה לתפילה כמו שקראה להתנדבות. לעומת זאת, הנימה בעיתונים התחילה בהשתתפות, עברה להתנצלות ולבסוף נעשתה אפולוגטית ודמגוגית. כך למשל, באמצעות הטענה שהחרדים נלחמים ביחידה המובחרת ביותר, ולימוד התורה מגן על מדינת ישראל יותר משעושה זאת הצבא.

באתרים הופיעו גם טקסטים ששילבו בין השתלבות להסתגרות. למשל, היבטים של השתלבות מסויגת ניתן לראות בריאיון שנעשה עם הרב דוד לייבל. תחת הכותרת "אנחנו שייכים" הטקסט מצטט מדבריו:

2.1. בין השתלבות להסתגרות: "התוכנית שלנו בקודקוד"

כל הוויכוח האם להתגייס [...] בגלל שאנשים שנכנסים לשם מאבדים את [...] יראת השמיים שלהם ואת השולחן ערוך שלהם [...] ואת זה צריך לפתור. [...] למשל, התוכנית שלנו בקודקוד שאברכים הולכים ל-8200 באופן סטרילי לחלוטין, אין נשים. כשר למהדרין. יש שיעור דף יומי. יש תפילות. [...] אם חרדי רוצה זכויות, הוא צריך להבין שיש גם חובות. אם הוא לא רוצה זכויות, שיבטל את האזרחות (חנני ברייטקופף, "הרב לייבל: ישנה אמירה חשובה בהתגייסות החרדית לצה"ל", כיכר השבת, 31.10.2023).

הרב לייבל הוא מחשובי הרבנים של הקהל החרדי העובד והמשתלב, והוא מקפיד על נוכחות מרשימה בתקשורת וברשתות החברתיות (ראו מאמרה של תהילה גאדו בקובץ זה). בטקסט זה נוכחת ההשתלבות בתפיסת האזרחות, הכוללת לא רק זכויות אלא גם חובות. הביטוי "התוכנית שלנו בקודקוד" מבטאת שותפות ממשית בגיוס חרדים לצבא. ההסתייגות באה לידי ביטוי בחשש מפני אובדן יראת השמים וההקפדה ההלכתית שעלולה לפגוע בחרדים. הפתרון שלו מבטא הסתגרות בתוך השתלבות: מרחב סטרילי מנשים, כשר למהדרין, עם לימוד ותפילה, ב-8200 בלבד. לפיכך בטקסט זה יש מצד אחד השתלבות ממשית ושיח שמחקה את השיח הישראלי, התובע מן החרדים שותפות ומאיים בסנקציות (אין זכויות ללא חובות), ומצד שני יש בו היבטים מסתגרים.

3.1.3. ההסתגרות: מכתבי הרבנים
 ההסתגרות החרדית הופיעה באתרים בעיקר באמצעות מכתביהם של רבנים. מכתבו של הרב דב לנדו, מנהיג הציבור הליטאי, שנכתב בכתב יד, נסרק והופיע ככתבו וכלשונו מתחת לתמונת הרב: "ידעו לומדי התורה ועמם כל החרדים לדבר השם, כי אין לנו אלא לימוד התורה [...] עזבו עזבו את משוגות ורעיונות ודמיונות לבותיכם, ושובו אל השם בתורה, לימודה וקיומה [...] וישועת ה' כהרף עין" (חנני ברייטקופף, "הגר"ד לנדו במכתב: ידעו החרדים, כי אין לנו אלא לימוד התורה", כיכר השבת, 31.10.23). מכתב דומה "נמסר מאחד מראשי הכוללים בארץ הקודש [...] מובא כאן בעילום שם לבקשתו" (ליפא גינסברג, "המתנדבים בע"מ: תפקידנו בשעה זו", בחדרי חרדים, 29.10.2023).

המכתב התחיל בתיאור "העם היושב בציון בכלל, ומגיני ויושבי עוטף עזה בפרט, חוו התקפה רצחנית וברברית", והמשיך בתיאור ההתנדבות החרדית

”מתנדבים חרדים עמוסים במשלוחים של מאכלים ומאפים, שנאפו והתבשלו על ידי נשים ונערות צדקניות [...] העיניים דומעות מהתרגשות ממראות האחדות, הלב מתרחב מהעזרה לזולת, והנשיאה בעול מקובלת ומוסכמת על כולם”. וכאן התחילה הביקורת -

האם זו ההתנדבות המתבקשת מבוגרי ישיבות תורניות בימי אלון? האם זה תפקידם של החרדים בימי לחימה וסכנה? [...] אנשים יקרים וטובים, בלי משים, מתנדבים לחזית אחת ומזניחים חזית אחרת [...] חזית התורה לא מספקת לדאבונינו [...] התורה וסגולתה לא מיועדת לאברכים בקבע ולבחורים בסדיר בלבד. ברית התורה שייכת לכולם בכל מצב [...] כלל ישראל זקוק לו להשלמת המכסה בימי מלחמה [...] בזמן חירום אנו זקוקים לצדיקים שכמותך שיבואו למילואים בשטחי הכינוס בבתי המדרשות.

רבנים אלו הבינו, כנראה, שהם מי שנתרו לשמור על החומה החרדית שהישראליות פורצת לתוכה. הם הבינו שישנם חרדים שבוחרים בחזית ההתנדבות על פני חזית לימוד התורה וניסו לשנות את המצב.

4.1. טיכונים האתרים
 באתרים “בחדרי חרדים” ו”כיכר השבת” הופיעה ויזואליה ורטוריקה ציונית שלא נראתה בעיתונים. דגל ישראל המתנפנף התחבר לביטוי ההירטמות למערכה. גם כאן הופיעו דיווחים רבים על המלחמה, בכלל זה התייחסות חיובית לצה”ל ואפילו לנשים לוחמות. האתרים הכילו הצעות רבות להתנדבות קונקרטי ורוחנית וסיקור נרחב של יוזמות אלו. גם באתרים הוצג לימוד התורה כהשתלבות – שותפות במלחמה ועוד נדבך בניסיון לנצח את החמאס. ההשתלבות המסויגת הופיעה בפרסומות לתוכנית קודקוד, וגם בדבריו של הרב לייבל. ניכר כאן הצורך להלך בין הטיפות – בין תמיכה בגיוס חרדים לצה”ל והדגשת החובה האזרחית לבין דרישה למרחב של סטריליות גברית וכשרות למהדרין. הקצה המסתגר בא לידי ביטוי בדברי הרבנים שביקרו את ההתנדבות וקראו לגברים להילחם אך ורק באמצעות לימוד התורה.

למעט מכתבי הרבנים, נראה שהאתרים ביטאו חרדיות ישראלית מקורית והדגישו את החשיבות של המדינה והצבא בצד ההתנדבות והתפילה. מהתבוננות באתרים ניתן להסיק בזהירות כי חברי הקבוצה המודרנית, ואפילו חברי קבוצת

"החרדים בעלי הנגיעות המודרניות" (על פי כהנר, 2020), שהיו קיימות עוד לפני המלחמה, השמיעו קול ברור. הם הסתייגו מהגישה השמרנית והמתבדלת, העזו לומר דברים שלא אמרו קודם לכן ואפילו לגייס עוד חברים לשורותיהם.

ה.

השוואה בין העיתונים לאתרים

עד כה תואר המיקום היחסי של החברה החרדית על הצייר שבין חרדיות לישראליות ובין השתלבות והסתגרות כפי שהשתקף בתקשורת החרדית בכללותה בחודשים הראשונים של מלחמת חרבות ברזל. השוואה של אופני הסיקור בין העיתונים היומיים לבין אתרי התקשורת החרדיים תאפשר ללמוד על ההבדלים בין כלי התקשורת השונים על הצייר שבין שמרנות למודרניות.

השוואה כזאת מלמדת על קווי דמיון ושוני – העיתונים והאתרים דומים בכך שבשניהם מתקיים הרצף שבין השתלבות החרדים בחברה הישראלית לבין הסתגרותם ב־ד' האמות של החברה החרדית; השוני ביניהם מתבטא בכך שהצייר שבין השתלבות והסתגרות של העיתונים ממוקם במרחב שמרני יותר מאשר הצייר שבין השתלבות והסתגרות של האתרים. יש לזכור שעיתונים אלו מייצגים את הזרמים הסגורים והשמרניים יותר בחברה החרדית, המקורבים יותר להנהגה ולמוסדות הפוליטיים, לעומת האתרים שנחשבים עצמאיים.

הדמיון המשמעותי ביותר קשור לסיקור המלחמה עצמה. הן באתרים והן בעיתונים הופיעו תמונות רבות של חיילים נלחמים, תימרות אש ועשן וסיפורים קורעי לב של משפחות הנרצחים והמפונים. אומנם דגל ישראל הווירטואלי של "כיכר השבת" לא הופיע בשער "המודיע", אבל בהבדלי סגנון טקנים הטקסטים בעיתונים ובאתרים יכלו להופיע גם בתקשורת הישראלית הכללית.

גם בעיתונים וגם באתרים הופיעו טקסטים רבים שקראו להתנדבות וסיקרו את מיזמי ההתנדבות. בעיתונים ובאתרים הוצגו מיזמים קונקרטיים וכלל־ישראליים, שעסקו בתרומות מזון וציוד, בביקור במאהל החטופים ובניחוחם אבלים. נוסף על כך קמו מיזמים של התנדבות רוחנית־דתית שאינם אופייניים לחלקים אחרים בחברה – תפילות ואמירת תהילים, לימוד תורה, קשירת ציציות וחלוקת נרות שבת.

עם זאת, יש הבדל משמעותי בין העיתונים לאתרים בכל הנוגע להתנדבות – בעיתונים, הכתבות והטורים שעסקו בה הופיעו בעיקר במוספים לנשים ("קטיפה" ו"קראט"). הנשים, בדרך כלל אימהות למשפחות גדולות העוברות

מחוץ לבית, נקראו להתנדב, ומהטקסטים הצטייר שליממה העמוסה ממילא שלהן נוספו עוד שעתיים, בעוד הגברים המשיכו ללמוד תורה. מהאתרים החרדיים עלתה תמונה אחרת לגמרי. הקישורים ומיזמי ההתנדבות הופיעו במקומות מרכזיים באתר בעמודי החדשות, קראו גם לגברים להתנדב וסיקרו גם את ההתנדבות הגברית. לפיכך ההבדלים הם גם מגדריים וגם בכולטות שקיבלה ההתנדבות.

הבדל נוסף הוא בין העיתונים לבין עצמם. בעיתון הליטאי "יתד נאמן" ובמוספיו – "יתד השבוע" (המוסף לשבת) ו"קטיפה" (המוסף לנשים) – ההתנדבויות היו חוץ-קהילתיות. הנשים סייעו למשפחות החטופים, ביקרו בכפר עזה ובמאהל החטופים בתל אביב, התנדבו עם נשות המילואימניקים וביקרו משפחות שכולות. לעומת זאת, ההתנדבות שהוזכרה בעיתון החסידי "המודיע" (בעיקר במוסף הנשים "קראט") הייתה פנים-קהילתית – חרדיות עוזרות למשפחות חרדיות. לפיכך ההתנדבות לא הייתה ייחודית למלחמה, לא יצרה מפגשים בין קהילות ולא תרמה לקירוב בין החברה החרדית לחברה הישראלית הכללית.

ברצף שבין ההשתלבות להסתגרות הופיעו טקסטים שקראו לגברים להשתתף במלחמה באמצעות לימוד תורה, אמונה ותפילה. אלו הופיעו בעיתונים וגם באתרים, ובשני סוגי כלי התקשורת "כלי הקודש" היו הנשק החרדי. ההבדל בא לידי ביטוי בנימת הדברים – בעיתונים זו הייתה מתגוננת ואפולוגטית, לעומת האתרים שקראו לציבור להתחזק בלימוד התורה והדגישו את חשיבות הלימוד לטובת המלחמה.

ההסתגרות בעיתונות החרדית הופיעה בשורה של טקסטים זועמים. אלו תקפו את השמאל, את מערכת המשפט הישראלית, את אי-העברת הכספים הקואליציוניים ואת המעורבות האמריקאית. במקביל, הם חיבקו את הימין, את המתנחלים ואת שר האוצר סמוטריץ'.

בחלק זה מוקמו גם טקסטים שכינתי "החרדים צדיקים וצודקים". טורים, כתבות וסיפורים שהוקדשו לצדקת הדרך החרדית, לתיאורי חזרה בתשובה ולהתמרמרות על כך שאחרים לא מצליחים להבין את החרדים. טקסטים מצדיקים אלו הדהדו את הטקסטים שנכתבו בשבח לימוד התורה, המגינה והמצילה, וחזרו בצורות שונות על הטענה שתפקיד החרדים במלחמה הוא ללמוד תורה ולהגן על הגבולות – של החרדיות.

לעומת היבטים ברורים של הסתגרות חרדית שהופיעו בעיתונים וקריאה להגבהת החומות, ההסתגרות באתרים יוצגה בעיקר במכתביהם של רבנים שקראו לגברים ללמוד תורה ולא להתנדב. יש לציין כי הזמן שעבר והתסכול שנבע מפסיקות בג"ץ (שורות אלו נכתבות מחדש ביוני 2024, ימים ספורים לאחר פסיקת בג"ץ שהורתה לגייס את החרדים) הובילו לטקסטים זועמים גם באתרים, אך אלו לא הופיעו בתקופת המחקר. נראה שהזמן שחלף גרם לישראלים, לא רק לחרדים, "להתרגל" למלחמה המתמשכת, ורמת הסולידריות והעזרה ההדדית ירדה. התסכול של המפלגות החרדיות מחוסר ההישגים הפוליטיים בממשלת נתניהו השישית והחששות מפני גיוס המוני של צעירים חרדים הובילו לשינוי הטון גם באתרים.

1. סיכום

ספרים, מאמרים וכנסים אקדמיים רבים, במכון הישראלי לדמוקרטיה ובמקומות אחרים, ניסו לענות על השאלה המורכבת על הזהות הממוקפת (מבחינה סוציולוגית) של החרדים-הישראלים.

ניתן לשאול אם המקף המופיע בין החרדים לישראלים הוא מקף מחבר או קו מפריד. על פי כללי האקדמיה ללשון עברית, המקף המחבר צריך להיות צמוד למילים שלפניו ולאחריו, ובכך הוא מבטא את ההדבקה ביניהן ויוצר מרחב משותף. לעומת זאת, בקו מפריד מופיע רווח בין המילים הצמודות. הפרדה זו מבטאת קשר, אבל הקשר הזה מרוחק.

בהשאלה מסימני המקף המחבר והקו המפריד, ניתן לשאול אם הישראליות היא חלק מהותי מזהותם של החרדים הגרים בישראל או שמא היא גורם שמוביל אצלם לאנטגוניזם וריחוק. הנכחת המלחמה, גלי ההתנדבות ותיאור עוצמתם של לימוד התורה והתפילה כ"נשק" במלחמה, כפי שהופיעו באתרי האינטרנט החרדיים ובעיתונים לפחות בתחילת המלחמה, מלמדים על מקף מחבר. המתפללים והלומדים החרדים משתדלים להיות שותפים, שייכים ומגויסים למלחמה בדרכם.

אומנם אפשר לחלוק על תרומתם של התפילות ולימוד התורה להצלחה במלחמה לעומת הגיוס לצבא, וישראלים לא-חרדים רבים זועמים וכועסים על ה"שותפות" הזו, אך גם אם הזעם מוצדק, מנקודת מבט חרדית מדובר בביטוי משמעותי של התחברות לחברה ולמדינה ובהבעת שותפות עם האזרחים הלא-חרדים במשבר הגדול בעקבות 7 באוקטובר.

ואולם העיתונים השמרנים ומכתבי הרבנים שהופיעו באתרים מלמדים על קיומו של קו מפריד ברור ומודגש בין החרדיות לבין הישראליות. לעומת הטקסטים שראו בלימוד התורה החרדי השתלבות במלחמה, טקסטים אחרים השתמשו בלימוד התורה כהצדקה לאי־השותפות החרדית בנטל. התמיכה בהקצאת כספים קואליציוניים בזמן מלחמה והטענות בעד הרפורמה המשפטית שתאפשר את אי־גיוס החרדים, סייעו גם הן לקיומו של הקו המפריד.

נראה שלמרות הצער, הכאב והזעזוע מאירועי 7 באוקטובר, ועל אף ההזדהות עם הכאב הלאומי, החברה החרדית הישראלית המשיכה בדרך החיים החרדית הנבדלת. לימוד התורה ועולם הישיבות נשארו מרכז החברה החרדית. השותפות בלימוד (של הגברים) ובהתנדבות (בעיקר של הנשים) המשיכה לכאורה את תפיסת השותפות המוגבלת שהייתה קיימת בחברה זו עוד לפני מלחמת חרבות ברזל.

רשימת המקורות

כהנר, לי (2020). החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

כהנר, לי ומלאך, גלעד (2023). שנתון החברה החרדית בישראל. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

פרידמן, מנחם (1991). החברה החרדית: מקורות, מגמות ותהליכים, מכון ירושלים לחקר ישראל.

קפלן, קימי וסיוון, עמנואל (2003). חרדים ישראלים: השתלבות ללא טמיעה? מכון ון ליר בירושלים והקיבוץ המאוחד.

Berry, John W. (1992). Acculturation and adaptation in a new society. *International Migration*, 30(1), 69-85.

Mccombs, Maxwell E. & Shaw, Donald L. (2017). The agenda-setting function of mass media. *The Public Opinion Quarterly*, 36(2), 176-187.

גרפיטי, בניין כלל ירושלים (צילום: שלומית רביצקי טור-פז)